

КУЛТУРНИТЕ И ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ВИЗАНТИЙСКАТА ИМПЕРИЯ И КРАЛСТВО АНГЛИЯ ПРЕЗ X–XII ВЕК

Георги Димов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Настоящата статия е етюд върху англо-византийските отношения в периода X–XII в., доколкото ги е имало. Изглежда странно, но контактите между империята и кралството са съществували. Били са интензивни – и в политиката, и в културата, и в изкуството. Византия е давала естетика, цветове, модели. Англия ги е акумулирала. Ако трябва да бъдем честни, византийските находки в Скандинавия са в по-големи количества. Но норвежките или датските крале не им подражавали, не се наричали василевси. Единствени го правели английските крале. Единствени те имитирали ромейския блясък, монети, ювелирни произведения. Защо ли? Не сме се опитали да дадем отговор, а по-скоро да го опишем. До някаква степен.

Keywords: Byzantium/Byzantine Empire, Anglo-Saxons, Art, Medieval jewelry, Medieval Coins, Medieval Diplomacy

За византийците от XI в. Британия била позната под наименованието *Тул*. Това име представлявало поредната ромейска глоса. Обяснение за непознатия северен свят. Наистина, то може и да се е отнасяло за далечните варварски територии в един по-широк контекст. Може би включвало дори Скандинавския полуостров (Blondal, 1987: 103–167). Но въпреки това в своите писма Михаил Псел изрично посочва, че *Тул* бил онзи *остров*, от чиито земи след първото хилядолетие императорите в Константинопол започнали да набират безстрашни и смели воители¹⁾. Византийските василевси съвсем естествено ги използвали за нуждите на своята гвардия – т.нар. *тагма* (Vasilev, 1937: 39–71; Shepard, 1973: 53–92). Тези наемници били известни със странния си и неразбираем за изтънчените гърци език, който ги отличавал от норманите и франките и бил белег най-вече за тяхната идентичност. Варягите били прословути с верността, лоялността и безпрекословното си подчинение към заповедите на ромейските *василевси*. Съвсем скоро *англоверингите* придобили репутация на безстрашни и ужасяващи врагове воители, въоръжени с огромни секири, готови да се впуснат винаги в битка срещу

по-многочислен противник. Заради тези свои качества те били приемани дружелюбно и топло от гърците (Chibnall, 1969: 202), а в резултат на установените контакти византийската култура и изкуство проникнали далеч на Север – както сред англосаксонските владетели, така и сред местната аристокрация, сред монасите, сред църковния клир. Византийското се превърнало в еталон, модел на подражание не само заради естетизма си, но и заради своето съдържание.

На първо време английските крале имитирали титлите и инсигниите на василевсите от далечния *Миклагарад*. Владетелят на *Нортумбрия* и *Мерсия* – крал Едгар Миротворец (959–975), дори използвал титула *basileus* в своята кореспонденция (Wilmart, 1938: 39; Ciggaar, 1996: 132; Гагова, 2007: 38). Докато го короновали, пели *Te Deum*. Извършвали императорска инаугурация (Nelson, 1977: 65–71). Неговата съпруга Елфрида била ревностна почитателка на източната иконография и ромейското влияние в изкуството на Острова. Едит – кралската дъщеря, по-късно била канонизирана за светица. Образът ѝ, подобно на византийските императрици, украсил печат. Въпреки аскетичния живот, който водела, тя също имала афинитет към ромейското облекло и коприна (Ciggaar, 1996: 129–161; Ciggaar, 1982: 78–97).

През X в. официалните документи – като например хартата от Уинчестър (*British Library, Cotton Vesp. A VIII, fo. 2v*), били изработвани по византийски модел. Третирането на образите в миниатюрите, изобразяващи било то английския крал между Богородица и св. Петър, светци или Христовия образ, както посочва Д. Т. Райс, също се извършвало под силно източно влияние. Бледочервеникавият фон – т.нар. *folium purpureum*, бил поредното подражание. Той бил заимстван от каролингските и византийските ръкописи (Rise, 1952: 184; Runge, 1967: 51). Стигнало се дотам, че към края на X в. един английски епископ, завещавайки манускрипт на катедралата в Питърбъро, ще го нарече асоциативно *litteris grecorum*. Сред англосаксонските крале и ърли били разпространени византийските предмети на лукса – най-вече копринените изделия на Изтока. Известни като „*clamis*“, „*clamides*“ (хламиди), бродирани с орли и растителни орнаменти, днес тези коприни, носени от английската аристокрация през IX–X в., все още могат да се видят в катедралите на Кентърбъри и Йорк (Ciggaar, 1996: 134). Тяхното производство определено би трябвало да се търси в константинополските, тиванските и коринтските *epgasterii* на Империята. Често срещани били и византийските монети. Те били от различни деноминации, предимно бронзови или медни *фолиси* и златни *солиди*. Като техният брой до 60-те години на единадесетото столетие останал значителен (Worth, 1901; 2005).

Как попадали на Острова, само може да гадаем. Например чрез търговията или от огромното съкровище, което норвежкият крал Харалд Хардрада загубил при битката на Стамфорд Бридж и което той трупал по време на престоя си във Византия. Интересно е да отбележим англосаксонските грамоти от X в., в които се споменават стоки от очевиден византийски или източен произход. Тези стоки английските търговци придобивали вероятно на тържищата в Италия, които те редовно посещавали (Симеонова, 2006: 34; Johaneck, 1999: 89–90). Става дума не

само за висококачествената коприна, която споменахме. Сред различните артикули преобладавали виното, зехтинът, изделията от слонова кост, дрехи, стъкло и бижута (Симеонова, 2006: 34). При това, спокойно може да приемем, че англосаксите не били изолирани от континенталната търговия и познавали луксозната ювелирна продукция и златните пари на Изтока, като например намиращата добър прием *нумизма*, която понякога англосаксонските благородници прибавяли към някое бижу – било то огърлица, наниз или брошка, с която захващали своето наметало.

Безспорно византийското ювелирство предизвиквало интерес сред англосаксонските златари (Dalton, 1911: 106–107). Съвсем скоро те достигнали особени висоти в този занаят. Въпреки някои местни келтски особености творбите им съдържали множество източни елементи – митични грифони, характерните за ромейската коприна лъвове, персонажи от гръцката митология, растителни ластари и повлечи, филигран и гранулация, цветен емайл. Декорацията включвала техниката *cloisonne*. Течно стъкло се поставяло с голяма прецизност в предварително подготвени клетки. Постигал се удивителен, впечатляващ с цветовете си ефект. Клиенти на английските ювелири понякога били и папите в Рим, а спомена за саксонските изработки от благородни метали запазили дори техните живоописания – *Liber Pontificalis*.

По по-особен начин стоял въпросът с широко използваната „ниело техника“. Саксонският *nigellum* явно бил пряка реминисценция от късноантичното римско изкуство на Острова. Подобна тенденция наблюдаваме и в архитектурата. В Нортумбрия работели зидари (*caementarii*). Строителните техники, които използвали, били стари, римски. Тези майстори идвали отдалеч и познавали каменното строителство. Дали били от Галия, или от източните земи? Украсата на катедралата в Честър, кръстовете по нея, ангелите впрочем се срещали в гръцкото изкуство от XI в. Още по-силно византийско влияние долавяме в произведенията от слонова кост, съхранявани във Виктория и Алберт Мюзийм (Dalton, 1911; Ciggaar, 1996; Rice, 1952; Webster & Leslie, 2012; Karkov, 2011).

Византийското монетосечене също оставило дълбок спомен сред англосаксите – било то със своето изящество, било то със своята символика. Това се отнася с пълна сила и за ромейските печати. Всъщност византийските були са толкова подобни на златните монети, че понякога са бъркани с тях или са представяни от нумизматите по погрешка за по-голям техен номинал (Grierson, 1966: 239). Така например, след като бил стопен, *хрисовулът*, прикрепен към писмото, което император Мануил Комнин (1143–1180) изпратил на Хенри II, послужил за изработката на прекрасен и масивен златен потир за църквата в Глосар. Друга була – тази на Василий I Македонец (867–886), пазена в Британския музей, бе публикувана, на свой ред, като четирисолидова монета. По-късен печат от абатството в Гламорганшър (Южен Уелс) представял двуглав орел в хералдична поза (Grierson, 1966: 239–253; Ohnsorge, 1958: 317–332; Worth, 1901; Harvey & McGuinness, 1996).

Първи крал Едгар, подобно на василевсите, се опитал да централизира монетосеченето си. В крайна сметка ромейският модел бил заимстван от англо-

саксите. Те не се посвенили да емитират монети с образа на техния владетел в императорско облекло. И то със стема с пендулии, владетелско наметало и жезъл – това, което все още не си позволявали дори и Отоните, въпреки техните имперски аспирации (Ciggaar, 1996; Perkins, 2006).

Към средата на XI в. византийското влияние вече било толкова силно, че крал Едуард Изповедник (1042–1066) съвсем спокойно поставил върху печатите си титлата *basileus Anglorum*. Това били и първите запазени кралски сфрагистични паметници. Изработката им била уникална. Двустранни, с шнурове, каквито използвали само римските понтифекси и ромейските сановници. (Ciggaar, 1996: 129–161). Едва ли това се дължало на факта, че племенникът на крал Едуард бил женен за българска принцеса. Смятал се за император и използвал римския владетелски идиом въпреки ограничената си власт – *imperium, imperialis, imperator, imperatorius*. Самият той никога не посетил Константинопол за разлика от някои ърли, които поели по пътя на поклонението към Йерусалим. Сред тях бил и Свен Годвинсон – племенник на последния англосаксонски крал. Въпреки това Едуард поддържал добри отношения с византийския император, а изворите от епохата предават за неговите видения и сънища, свързани с мистичния Изток (Barlow, 1923). От друга страна, посолствата на англосаксите, макар и рядко, достигали до пределите на Византийската империя. Едно такова пратеничество посетило император, наречен *Manihetis*. Вероятно ставало въпрос за византийския пълководец Георги Маниак, известен в сагите на Севера като *Girgyr*. Пратеничество на отвъдморски сакси според *Vita Eaduarti* посетило също и *Ефес* в Мала Азия. Там то наблюдавало местните църковни процесии – разточителни и пищни. Всъщност най-голямо впечатление на англосаксите направило огромното множество мощи на светци из ромейските предели. Те представлявали неизброимо богатство – мечта за всеки манастир и катедрала във все още по-бедния и изостанал Запад. При завръщането си в Англия саксонските посланици развълнувани споделили тези свои впечатления, като прославили подвизите и делата на светиите. В резултат църковните празници били обогатени с византийски мотиви. Те отсъствали другаде сред западноевропейските кралства и територии и включвали Непорочното зачатие на Богородица и Въведение Богородично (Ciggaar, 1996: 129–161; Ciggaar, 1982; Nicol, 1974:183; Clayton, 1984:209–233).

На свой ред, било засвидетелствано и присъствието на византийски дипломати и мисионери сред англосаксите. То е увековечено предимно от ромейските сигилографски паметници, намерени в Британия. От нейните земи ни е познат печатът на йерусалимския патриарх Софроний II. Един гръцки оловен печат бил намерен и в Уинчестер през 70-те години на XX в. Той е датиран от отец Лорен към средата на XI в. Изобразява Богородица, държаща Младенеца. Моливдовулът вероятно принадлежал на императорския *протоснамарий* Йоан, който пребивавал в Англия по неизвестни за нас причини (Laurent, 1963: 93–96). Напълно възможно било целта на неговото посещение да е рекрутът на наемници за Южна

Италия. В тази връзка лесно ще обясним ролята и на английското посолство при Маниак, който ръководел голям варяжки корпус, а в него пребивавал дори и небезизвестният норвежки принц Харалд Хардрада. За съжаление, не разполагаме със сигурни доказателства, тъй като броят на англосаксонските наемници в *етрията* или сред *етниците* в първите няколко десетилетия на XI в. не бил упоменат в императорските *хрисовули*. В списъците от времето на императорите Константин X Дука и Михаил VII Дука присъствало общото събирателно *варяги*, под което явно се е разбирал смесен англо-скандинавски корпус. Едва при Никифор III Вотаниат в документ от 1080 г. се споменавало присъствието на *ингилини* отделно от русите и варягите. В тази връзка е възможно посещението на византийския сановник Йоан да се е състояло и по-късно – например по времето на крал Уилям. Засега все още не знаем. Между 983–1016 г. Англия била посетена от гръцкия отшелник Симеон. Друг гръцки монах – Константин, живеел в Малмсбери през 1030 г. Там и починал в скромност и смирение. Изглежда, контактите между Изтока и Запада не били така редки, както си ги представяме. През X в. един от кралските магнати също бил от източен произход – *Sigedwoldus*. От такова потекло, вероятно гръцки монах, бил и висшият държавник Андреас Грекус (Ciggaar, 1996: 129-161; Ciggaar, 1982). Неминуемо всички тези контакти дали своето отражение. Най-вече в културата – в книжнината и миниатюрата, в английското приложно изкуство (Weitzmann, 1966: 1–24).

Скоро обаче в Англосаксонското кралство щели да настъпят драстични промени. Щяла да дойде на власт нова династия, да бъдат наложени нови форми в материалната култура, в духовната сфера. Но дори и чрез романското изкуство византийското влияние отново се усещало, тъй като то било всъщност първоосновата, преамбюлт към тези нови артистични форми за Западна Европа. През 1066 г. светът наблюдавал зрелищно и страховито явление, което гобленът на Баю впоследствие увековечил – преминала комета. Според духа на времето я изтъквали като предвестник на съдбоносни промени. И ако за арменците небесният знак бил знамение за селджукската инвазия, за русите – повод за куманското нашествие, а за византийците – предсказание за смъртта на Константин X Дука и появата на Робер Гискар на Апенините, то за англосаксите той вещаел най-лошото – краят на тяхното славно кралство. Същата година норманите, предвождани от херцог Гийом, след битката при Хейстингс завладели Англия. Очертали се мрачни години за англосаксонската аристокрация. Част от нея напуснала земите си, мигрирала предимно на Изток. Друга поела по пътя на съпротивата или се интегрирала сред владетелските домове на континента. Натрупаният антагонизъм породил емоции, запечатани от изворите. „*Англосаксонската хроника*“ описала многобройните зверства на нормандските завоеватели на Острова потресаващо: „*Те мъчеха бедния народ... хвърляха ги в тъмница и ги подлагаха на по-жестоките изтезания, отколкото изтезанията, търпени от светите мъченици. Някои те удавяха в кал, други обесваха за краката... като под тях запалваха огън. Главни-*

те на някои стягаха с възлестни въжета, докато им изтече мозъкът, други пък хвърляха в тъмници, пълни с жаби, гущери и змии“.

Успелите да поемат в изгнание англосакси вероятно създали своя общност в столицата на ромеите подобно на други западноевропейски заселници и търговци. Още повече по време на Първия кръстоносен поход²⁾ Фулко от Шартр споменал за представители на англосаксонците в Константинопол – „*In ea (Constantinople) Graeci, Bulgari, Alani, Comani, Pigmatici, Italici, Venetici, Romani, Daci, Angli, Malfetani, Turci etiam et gentiles multi, Judaei quoque et Proselyti, Crêtes et Arabes, omniumque nationum gentesconveniunt*“ (Ciggaar, 1974: 301–342). За тях оставил сведения и английският монах и пилигрим Йосиф, който срещнал мъже от своята родина (*patria*) във византийската столица (Haskins, 1910:293–295). Англосаксите навярно притежавали две църкви в Константинопол (Godfrey, 1978: 63–74). Едната се намирала в близост до „Св. София“, а другата била посветена на Св. Никола и Св. Ирина, като в наши дни се идентифицира с „Богдан сарай“ в Истанбул (Janin, 1953: 579–591). Черквите били изградени със средствата на богати английски изгнаници (*patrie profugis*). Предполагаемата английска колония вероятно просъществувала до трагичните за Византия събития от 1204 г., когато група английски и датски преселници организирали процесия в лагера на кръстоносците, обсаждащи Константинопол, молейки за милост и пощада (Марков, 2007: 125).

Дали противно на очакванията или не, Византия продължила контактите си с нормандските крале. Дори короната на новите английски владетели била изготвена от гръцки ювелири. Както неслучайно отбелязал Гюи от Амиен – „*Grecia prudentem dirigit arte fabrum*“. Този символ на властта всъщност представлявал еманация на източните имперски традиции, съществуващи от незапомнени времена. Самият Уилям (1066–1087) при интронизацията си бил с осветена от епископа корона – отново по византийски модел (Ciggaar, 1996: 129–161). За английските монарси Византия все още олицетворявала Империята – царството, на което владетелите подражавали. Посещението и приемът в Константинопол на бащата на Уилям Завоевателя – херцог Робер, оставили спомен за блясъка и величието на ромейската столица и владетеля ѝ. Този спомен вече се бил превърнал в онзи литературен топос, чрез който нормандските владетели следвали даден модел на подражание. Такъв модел се оказала например войнствената природа на първия нормандски крал, заел английския престол. Подобно на произлизащия от средите на военната аристокрация император Исак Комнин (1057–1059), крал Уилям Завоевателя се представил върху монетите си с изваден меч, опрян на рамото му. Тази сцена се радвала на особена почит и впоследствие била възприета от наследника му – крал Уилям II (1087–1100). Вследствие на дипломатическите контакти между Английското кралство и Ромейската империя специална делегация била изпратена в Никея, за да пренесе тялото на починалия навремето херцог Робер, наречен Великолепния, Бляскавия. За съжаление, смъртта на крал Уилям и утежняващите обстоятелства принудили посолството да погребее трупа на херцога в Южна Италия – по-точно

някъде в Апулия. От това време се запазило и едно интересно съчинение, наречено *Mercati*. То описвало светините на византийската столица. Било анонимно, преведено неизвестно кога на английски, но не това предизвиква нашия интерес. По-важна е историята за гръцкия търговец Теодор, който в съдружие с евреина Ибрахим поел към бреговете на далечен остров в морето. Вероятно ставало дума за графство Корнуел. Гръцкият търговец разменял храна, превозвана на кораба му, за калай. В края на краищата той реализирал големи печалби, но едва от втория си курс. Първият бил провал. Всичко това говорело за все още живата търговия, за познаването на византийските стоки, но тези данни ставали с времето все по-редки, неоткриваеми. Търговията постепенно щяла да намалява, вероятно в ущърб на ромеите.

Едно от нововъведенията на романското изкуство, една от най-изразителните му страни, била именно скулптурата. Разположена по капителите на каменните църкви, тя станала обичайно явление за населението на Англия през XI–XII в. – за абатствата, „откъснатите от света“ манастири, градските катедрали. Първоначално скулптурата украсявала фасадите, без да бъде разпознаваема с разказвателните си, дидактически функции. Нейните автори в случая не били нищо повече от каменоделци, но изначално работещи по византийски модел. В този смисъл лекотата, с която се трансформирал романският капител, била изразител на две традиции – познаването на коринтския стил и пресечената пирамида (*кемпферовия капител*), украсена с палмови листа (*палмети*) в една ажурна техника. Това били източни традиции. Западните обуславяли включването на животни и хора сред растителните и линеарните мотиви.

Най-силния порив на ромейската иконография може да почувстваме в миниатюрата. Английската миниатюра, въпреки че запазила качествата си от англосаксонския период, след 1066 г. е повлияна от романския дух – чрез абстрактните образи, чрез спиритуализма, чрез декорацията. Центърът на производство се изместил на юг, за да поддържа жива връзката с останалите европейски земи. Най-вероятно от Италия „нахлули“ силните източни влияния. За това осезаемо „ориенталско“ присъствие спомогнал и Бенедиктинският орден. Византийският стил бил основен отличителен белег на декорациите в абатската църква в Ключи – седалището на братството във Франция. Така около 1120 г. *скрипториумът* в Сейнт Олбанс (Хартфордшър) създал прекрасен псалтир, илюстриран за жена. Забележителното при него е силното влияние на светлината, която е основополагаща за средновизантийското изкуство, контаминирана от англосаксонската игра на цветовете. През 1170 г. в Кентърбъри е завършен друг псалтир, по същество копие на стар каролингски препис. Той отново е носител на силно гръцко влияние, особено в иконографията и декорацията. Това се усеща чувствително и в една прекрасно илюстрирана Библия от Уинчестър, работена продължително време от няколко художници отново в *maniera byzantina*. Особено експресивен е образът на Св. Йоан от Евангелието на абат Вердикус. Гънките на дрехите, движенията, сюжетът съдържат импулсивна, но до известна степен овладяна виталност, подсилена от каролингските и византийските модели. От една страна, вплетените

едно в друго чудовища на *тератологичния* стил, от друга – фината декорация с *акантов* лист, медальоните със сцени от живота на Св. Йоан, силата на светлината (Weitzmann, 1966: 1–24; Dodwell, 1982).

Още по-голямо било улеснението за византийците през XI–XII в. при дипломатическите им контакти с нормандските крале. За разлика отпреди век сега ромейските посланици невинаги посещавали Острова. Те често гостували в континенталните владения на английските владетели, което скъсявало значително маршрута им. При посещението на такива пратеничества крал Хенри I (1100–1135) и кралица Матилда били почетени с множество ценности, особено при посещението на гръцки дипломати в Лондон през периода 1110–1116 г. Инициативата била на император Алексий Комнин, които дарил английския двор с голямо количество реликви. Един манастир в близост до Оксфорд получил част от ръката на Св. Йоан Златоуст. Множество посолства били изпращани и от Мануил I Комнин до крал Хенри II (1154–1189) (Vasiliev, 1929/1930). Едно от пратеничествата дори уреждало бъдещ брачен съюз. Той предвиждал женитбата на византийската принцеса и английския престолонаследник. Впоследствие предложението било тактично отклонено от крал Хенри въпреки одобрението на аристокрацията. Друга „делегация“ съобщила за трагичното поражение при Мириокефалон от 1176 г. В крайна сметка между двамата владетели се установили приятелски контакти. Английският крал изпратил на ромейския василевс ловни кучета. Мануил отвърнал с пари и скъпи одежди, закупуването на които поверил на някой си Робер (Ciggaar, 1996; Vasiliev, 1929/1930).

Всъщност тези контакти не представлявали идеалистична картина. Те били изключително непостоянни, а с времето станали чисто формални, особено след падането от власт на Комниновия клан и най-вече след трагедията от 1204 г., когато Константинопол вече бил в чужди ръце и нямал какво да даде на все повече „отдалечаващото“ се Английско кралство.

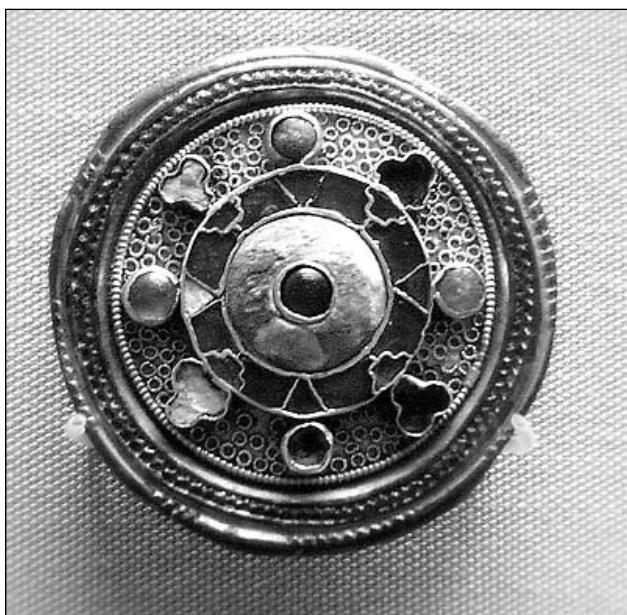
Фиг. 1 – 2. Англосаксонски ювелирни изработки – Британски музей

Фиг. 3. Англосаксонски ювелирни изработки с вградена византийска монета (*солид*) – Британски музей

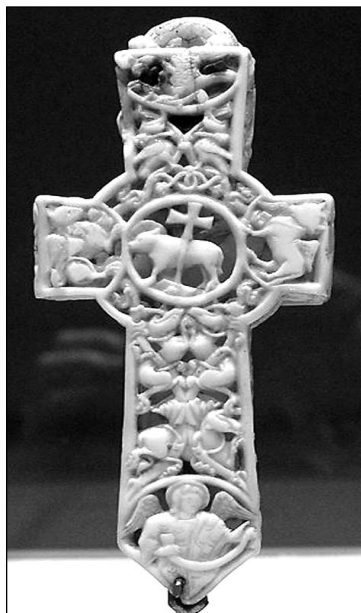
Фиг. 4. Англосаксонски ювелирни изработки с византийски монети – Британски музей

Фиг. 5 – 6. Англосаксонски ювелирни изработки с клетъчен емайл. Псевдогрануляция и филигран – Британски музей

Фиг. 7. Накрайник на епископски жезъл
от слонова кост – XI в.

Фиг. 8. Келтски кръст
от слонова кост XI в. –
Британски музей

Фиг. 9. Византийските модели в романското изкуство

Фиг. 10 Копиране
на византийската иконография.
Английска средновековна
миниатюра

Фиг. 11. Копиране
на византийските сюжети.
Английска изработка
от слонова кост – XI в.

Фиг. 12. Христос на трон.
Изображение от Лондон

Фиг. 13. Фреска от Балканския
полуостров – Охрид

БЕЛЕЖКИ

1. Името Туле присъства и в произведението на византийската принцеса Анна Комнина – „Алексиада“.
2. Първият кръстоносен поход се състоял през 1096–1099 г.

ЛИТЕРАТУРА

- Гагова, Кр. (2007). *Средновековна Европа X–XIII век*. Лекционен курс. София.
- Робер дьо Клари (2007). *Завоюването на Константинопол*. Превод и бележки Николай Марков. София.
- Симеонова, Л. (2006). *Пътуване към Константинопол. Търговия и комуникации в Средиземноморския свят (края на IX – 70-те години на XI в.)*. София.
- Barlow, F. (Ed.) (1962). *The Life of Edward the Confessor*. London.
- Blondal, S. (1978). *The Varagians of Byzantium* (pp. 103–167). Cambridge.
- Brooke, G. C. (1932). *English coins*. London.
- Chinball, M. (2008). *England and Normandy 1042–1137. New Cambridge Medieval History* (pp. 191–217). Cambridge: University Press.
- Ciggaar, K. (1981). England and Byzantium on the Eve of the Norman Conquest. *Anglo-Norman Studies, V*, 78–96. Boydell Press.
- Ciggaar, K. (1974). L'Émigration Anglaise a Byzance après 1066: Un Nouveau Texte en Latin sur les Varangues à Constantinople. *Revue des Études Byzantine*, 301–342. Paris.
- Ciggaar, K. (1996). *Western Travellers to Constantinople. The West and Byzantium, 962–1204: Cultural and Political Relations* (pp. 129–161). Brill.
- Clayton, M. (1984). Feasts of the Virgin in the liturgy of the Anglo-Saxon church. *Anglo-Saxon England, 13*, 209–233.
- Dalton, O. (1911). *Byzantine Art and Archeology*. Oxford.
- Desant, G. W. (Ed.) (1894). Icelandic Sagas and Other Historical Documents Relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. *Rerum Britannicarum Medii Aevi scriptores*, 3. London.
- Deshman, R. (1976). Anglo-Saxon art after Alfred. *Art Bulletin* 56, 176.
- Deshman, R. (1976). Christus rex et magi reges: Kingship and Christology in Ottonian and Anglo-Saxon art. *Fruhmittelalterliche Studien, 10*, 367–405.
- Dodwell, C. R. (1982). *Anglo-Saxon art. A new perspective*. Manchester.
- Fell, Ch. (1972). *The Icelandic Saga of Edward the Confessor: The Hagiographic Sources, Anglo-Saxon England, I* (pp. 247–58). Cambridge University Press.
- Godfrey, J. (1978). The Defeated Anglo-Saxons Take Service with the Byzantine Emperor (pp. 63–74). *Anglo-Norman Studies: Proceedings of the First Battle Abbey Conference*. Ipswich: Boydell Press.
- Grierson, P. (1966). Byzantine Gold Bullae, with a Catalogue of Those at Dumbarton Oaks. *Dumbarton Oaks Papers, 20*, 239–253. Washington.
- Grierson, P. (1985). The dates of patriarch Sophronius II of Jerusalem (post 1048–1076/83). *REB* 43, 231–235.

- Harvey, A. & McGuinness, A. (1996). *A Guide to British Medieval Seals*. University of Toronto Press.
- Haskins, Ch. (1910). A Canterbury Monk at Constantinople. *English Historical Review*, 25, 293–295.
- Janin, R. (1953). La siege de Constantinople et la Patriarchat oecumenique: les eglises et les monasteres. *La geographie ecclesiastique de l'Empire byzantin*, 3, 579–91. Paris.
- Johanek, P. (1999). Merchants, Markets and Towns. In: *The New Medieval Cambridge History, III*. Cambridge.
- Karkov, E. (2011). *The Art of Anglo-Saxon England*. Boydell Press.
- Laurent, V. (1963). Byzance et l'Angleterre au lendemain de la conquete normande. *The Numismatic Circular*, 71.
- Nelson, J. (1977). *Inauguration rituals in Early medieval kingship*. Leeds.
- Nesbitt, J. & Oikonomides, N. (1991). *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, 1–4. Washington.
- Nicol, D. (1974). Byzantium and England. *Balkan Studies*, 15, 179–203.
- Ohnsorge, W. (1958). *Das nach Goslar gelange Auslandsschreiben des Konstantinos IX. Mono-machos fur Kaiser Heinrich III. Von 1049 in his Abendland und Byzanz Darmstadt* (pp. 317–32).
- Orderic Vitalis (1969). *Historia ecclesiastica* (pp. 202). Tr. M. Chibnall, IV. Oxford.
- Parson, H. (1917). *Symbols and Double Names on Late Saxon Coins BNJ* (pp. 21–55).
- Perkins, Ch. (2006). *England Striking History*. Rotographic Publications.
- Rice, D. Talbot (1952). *English art*, 871–1100. Oxford.
- Rice, D. Talbot (1947). *The Byzantine element in late Saxon art*. Oxford.
- Runge, H. (1967). *Farbgebung und Technik fzlhmittelalterlicher Buchmalerei*. Munich.
- Salaville, S. (1910). Les textes grecs du “Te Deum”. *EO*, 13, 208–213.
- Shepard, J. (1973). The English and Byzantium: A Study of Their Role in the Byzantine Army in the Later Eleventh Century. *Traditio: Studies in Ancient and Medieval History, Thought, and Religion*, 29, 53–92. New York.
- Temple, E. (1976). *Anglo-Saxon manuscripts*, 900–1066. London.
- Vasiliev, A. (1929/1930). Manuel Comnenus and Henry Plantagenet. *BZ*, 29.
- Vasilev, A. (1937). The Opening Stages of the Anglo-Saxon Immigration to Byzantium in the Eleventh Century. *Annales de l'Institut Kondakov, Senimarum Kondakovianum IX*, 39–71. Praga.
- Webster, L. (2012). *Anglo-Saxon Art*. London: British Museum Press.
- Weitzmann, K. (1966). Various Aspects of Byzantine Influence on the Latin Countries from the Sixth to the Twelfth Century. *Dumbarton Oaks Papers*, 20. Washington.
- Whitting, D.P. (1961). The Byzantine empire and the coinage of the Anglo-Saxons (pp. 23–38). *Studies presented to F.E. Stenton on the occasion of his 80th birthday*. London.
- Wilmart, A. (1938). La legende de St. Edith en prose et vers par le moine Goscelin'. *AB* 56, 39.
- Worth, W. (2005). *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum*, 1–2. London.

CULTURAL AND POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE BYZANTINE EMPIRE AND KINGDOM OF ENGLAND (X-XII C.)

Abstract. In this article I will try to review indications of contacts between the Byzantine Empire and Anglo-Saxon England. At first look it seems strange but the relations between the Empire and the Kingdom existed during X–XII century. Some of these contacts were neglected by earlier scholars and others will offer more questions than answers. First, it is right when we say that English refugees and mercenaries played a certain role in the transmission of Byzantine fashion and material culture. On the other hand, there seems to be more evidences of official diplomatic exchange between the Anglo-Saxons Kings and the Emperors of Constantinople. These relations were even intense. Found as evidences are Greek seals in Britain. The Byzantine coins found in British Isles are in much help in establishing the extent of relations between East and West. But we can not tell whether Byzantine coins found their way into Britain via soldiers, ambassadors, travelers, pilgrims or merchants. Such is the case about the art influences in medieval Anglo-Saxons material culture. Byzantium gave aesthetics, colors and patterns. England accumulated them. Anglo-Saxon art survives mostly in illuminated manuscripts, architecture, a number of very fine ivory carvings and some works in gold, silver and other materials. Anglo-Saxon artists also worked in cloisonné (enamel), many examples of which have been recovered through archeological excavations and some of which have simply been preserved over the centuries, especially in churches and monasteries on the Continent. By the 10th century Anglo-Saxon metalwork had a famous reputation as far afield as Italy, where English goldsmiths worked on plate for the altar of St. Peters itself, but hardly any pieces have survived the destruction of the Norman Conquest in 1066. Silk was another article given or sent by Byzantine emperor to colleagues - kings and rulers. If we have to be honest, Byzantine finds in Scandinavia are in larger quantities. On the British Isles Greek silks are less numerous than on the Continent or Scandinavia. But the Norwegian and Danish kings did not imitate Oriental finds and they did not call themselves Emperors. It was done only by the English kings. Only they copied the Byzantine splendor, coins and jewelry pieces. Why? We do not attempt to answer, but rather to describe that process. To some extent. By the end of the story I will hope that art historians, archeologists and, of course, historians might be stimulated to find the answer.

Georgi Dimov

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
E-mail: gdimov1981@abv.bg